

Mäta mångfald i medierna

Paul Frigyes*

I augusti 2020 publicerade 39 *Sveriges Radio*-medarbetare ett offentligt uppprop, *Vems SR?*, som pekade ut *SR*:s verksamhet som exkluderande, diskriminerande, marginaliserande, med brist på etnisk representation och med stereotypa medieberättelser. Public service-kanalens mångfaldshantering var helt enkelt av genomruttet virke.

Uppropet menade också att *SR*:s mål framöver bör vara att minst 25 procent av de anställda borde ha utländsk bakgrund och minst 15 procent utomeuropeisk. Stämningen på och runt *SR* blev snabbt infekterad.

Biträdande programdirektören, **Olov Carlsson**, sa i februari 2021 på *SVT.se* att uppropet efterlyste positiv särbehandling av personer med viss härkomst, vilket strider mot lagen, och att uppropet dessutom förmedlat felaktiga uppgifter.

De *SR*-medarbetare som offentligt tagit ställning i frågan fick också besked om att de som följd av kravet på opartiskhet inte längre fick rapportera i vissa relaterade frågor.

* Paul Frigyes är journalist, författare och lärare i svenska som andraspråk vid Kista Folkhögskola.

Vems SR? blev en uppblussande strid som speglade ett land i förändring och olika förhållningssätt till hur det ska hanteras.

I Sverige år 2021, är en femtedel av befolkningen född utomlands och en dryg tredjedel av folket har utländsk bakgrund. Hur synliga har de nya invånarnas perspektiv blivit i medierna? Står medierepresentationen av osvenska etniciteter i rimlig proportion till andelen i befolkningen?

Och bör man ens kräva att den ska det?

Så här i inledningen av 2020-talet är det förvånande glest mellan rön som skulle kunna svara på dessa frågor. (Se också bland annat **Heike Grafs** kapitel i denna skrift.)

Skälen är flera.

Dels har en generation forskare och journalister som ägnat sig åt dessa frågor gått i pension under senare år. Dels – och förmodligen viktigare – så har frågan blivit ett etiskt och ideologiskt trätoämne.

Sveriges principer

Det ena lägret håller fast i det som är en etablerad svensk princip, att inte föra offentliga register om vad folk har för ras, etnisk tillhörighet eller hudfärg.

Det är lätt att betrakta denna hållning som förnuftig och humanitär. För det första är etnicitet varken någon fast eller vetenskaplig kategori. Och tanken på att börja mäta och klassificera hudpigment och hårfärg, näsbredd och ögonveck för tankarna till den moderna europeiska självuppfattningens moraliska nollpunkt, Nazityskland, där klassificering och rangordning av raser var centralt i den industriella utrotningen av folk-

grupper. Sverige har själv tampats med ett besvärande arv genom *Rasbiologiska institutet*, som från 1922 verkade för rashygien hos svenska folket, inte minst samer, romer, ”sinnesslöa” och homosexuella. Efter räfsten av institutets ”ovetenskapliga vetenskap” kom Sverige att tydligt avvisa etnisk klassificering. Fram till 2018 stadgades Sveriges principer för registrering i PUL (Personuppgiftslagen), som därefter ersattes av EU:s dataskyddsdirektiv GDPR.

Och riskerna med etniska register är inte blott akademiska. Många blev upprörda när det för några år sedan upptäcktes att svensk polis hade samlat in data över romska familjeband i sitt spaningsarbete. Var detta inte ett flagrant exempel på hur lätt det är att missbruka kollektiva etniska klassificeringar, och en påminnelse om varför myndigheterna inte ska hantera sådana gruppdata?

Så långt den ena hållningen.

Men med tiden har fler röster höjts för att bristen på statistik om etnicitet gör att vissa grupper missgynnas genom att de förblir osynliga i den medierade offentligheten. Sverige har också fått återkommande utländsk kritik för bristen på etnisk kartläggning, bland annat från FN (CERD) och EU:s kommission mot rasism och intolerans (ECRI).

Från USA har under 2000-talet en kraftig våg av omvärdering av synen på framför allt etnisk och sexuell representation spritt sig över västvärlden. Mycket av rörelsens kraft härrör från USA:s arv med det transatlantiska slaveriet, men är också en konsekvens av ”the browning of America”, alltså att USA:s demografi förskjutits så att andelen medborgare med mörkare

hår och hud har växt avsevärt. Från universiteten har olika teorier formulerats: postkolonialism, intersektionalism och poststrukturalism, knuten till social konstruktivism, där ett centralt tankestråk är att samhället bär på osynliga, orättvisa maktförhållanden som upprätthålls genom språkligt konstruerade föreställningar. Därför har begreppen *rasifierad* och *etnifierad* blivit vanliga. Begreppet rasifierad bygger på att även om begreppet ras är en ovetenskaplig och förlegad kategori upprätthålls det av ett samhälle som dagligen tillskriver olika utseendetyper olika egenskaper. En föreställning om annorlundaskap är därmed högst verklig, både verkande och värkande, även om den i grunden är språkligt och mentalt konstruerad.

Många aktivister förordar idag därför användningen av så kallade jämlikhetsdata. Med det menas systematiskt insamlade data om etnicitet som bygger på självrapportering, alltså hur varje enskild individ väljer att klassificera sig själv. Hos olika aktivister och organisationer finns också radikalt olika inställningar till ”jämlikhetsdata”. Generellt har grupper som har haft negativa historiska erfarenheter av etnisk registrering, som judar och romer, varit negativt inställda till att samla sådana uppgifter, medan de som upplevt sig osynliggjorda, som muslimer och svarta, oftare är mer positivt inställda.

Motpoler i flera dimensioner

Dessa två lägers hållningar utgör motsatser i olika dimensioner.

En grundläggande skillnad är om man ska utgå från individer eller kollektiv i synen på exempelvis rekry-

tering eller urval av källor. Ena linjen avvisar tanken på att myndigheter och institutioner ska låsa in individer i förlegade identiteter om ras, utan i stället värdera strikt efter sakkunskap och ämnesrelevans.

Den andra hävdar att föreställningar om ras må vara förlegade sociala konstruktioner, men som sådana får de högst verkliga och negativa effekter på de individer som systematiskt "rasifieras", alltså betraktas som annorlunda. De annorlunda måste göras synliga i grupp för att kunna betraktas som normala och likvärdiga.

Här ruvar också två ideologiska hållningar. Å ena sidan en liberal, individcentrerad hållning och å andra sidan en mer identitetspolitisk, aktivistisk vänster.

Färgblindhet kontra representativitet.

Skydd för individuell integritet eller skydd mot diskriminering.

Ska förändringar utgå från individers rättigheter enbart eller ska samhället aktivt stödja historiskt undertryckta grupper?

Klart är att den kollektivistiskt orienterade rörelsen kommit att utmana bestående normer inom mediebranschen. Och att frågan är känslig märker jag under researchen till denna text. Flera av de jag talar med är tveksamma till att uttala sig, vill helst inte stå med namn och några säger sig vara ovilliga att uppfattas som om de tar ställning i frågan.

Varför behövs representation?

Att etnisk mångfald är eftersträvansvärt beror framför allt på medierna, kanske mer än andra delar av samhället, behöver spegla samhällets demografi.

Detta dels för att behålla sin relevans för olika delar av allmänheten, dels för att mångfalden i sig utgör ett demokratiskt uppdrag. Och utmaningen är inte ny. I **Gunilla Hulténs** bok *Journalistik och mångfald* (2009) beskrivs en problembild rörande Sveriges bristande mediala mångfald som i princip är identisk med den debatt som flödade efter *Vems SR*-uppropet mer än ett decennium senare.

Det skrevs där, som nu, om återkommande hotbilder och stereotyper, där medierna konstruerar invandrare som avvikare och hot samt skapar främlingar.

Redan för tio år sedan, 2011, fick *Diskrimineringsombudsmannen* i uppdrag från regeringen att samla in så kallad jämlikhetsdata om de nationella minoriteterna och de sju diskrimineringsgrunderna. DO lämnade slutrapporten *Statistikens roll i arbetet för diskriminering* till regeringen i oktober 2012.

Utredningen hade utgått från synpunkter från olika samrådsgrupper.

Några var positiva. Andra negativa.

Men med tiden har olika organisationer valt att på egen hand börja bruka ”jämlikhetsdata”. Fackförbundet *DIK* (som organiserar inom kultur, kommunikation och i kreativ sektor) aviserade till exempel i november 2020 att de till sina medlemmar skulle ställa frågor om ålder, kön, etnicitet, kön, sexuell läggning, könsöverskridande identitet/uttryck, funktionsnedsättning, religion eller annan trosuppfattning.

Amnesty är en annan organisation som gjort samma val.

DIK framhåller att deras kartläggning inte strider mot dataskyddsdirektivet GDPR eftersom insam-

lingen sker frivilligt, anonymt och genom självidentifikation. Inga uppgifter sparas som kan kopplas till någon individ.

Stiftelsen *Mångkulturellt Centrum* i Botkyrka drev mellan 2017 och 2020 forskningsprojektet *Metodologiska laboratorier* för att ta fram metoder att få mer kunskap om rasismens effekter för olika delar av befolkningen. En av flera metoder som studerades var enkäter byggda på självidentifiering. Enligt projektledare **Edda Manga** visade det sig dock att självidentifiering inte kunde användas som oberoende variabel. I studien av hur skolungdomar med utländsk bakgrund definierade sin etnicitet, identifierade de sig olika beroende på plats, socialt sammanhang och klass. En tidigare pilotstudie som gjordes av *Institutet för framtidsstudier* visade att respondenterna inte skiljde på kategorierna ”ras”, ”etnicitet”, ”nationalitet” och ”religion” på det sätt som forskarna förväntade sig. För att få analyserbara data skulle det krävas att respondenterna lärdes att självidentifiera sig ”korrekt”. Med andra ord att rasifiera sig själva enligt vissa kategorier som forskarna definierat. Sådant kan ses som en rasistisk praktik, och därför lade projektet detta metodförslag åt sidan och fortsatte med andra.

Den metodkombination som slutligen togs fram, *Balingsholmsmodellen*, skapar användbara data för uppföljning av diskrimineringslagstiftningen och den nationella planen mot rasism, men vänder på perspektivet. Istället för att börja med att konstruera ett antal raskategorier som grund för mätningen utgår modellen från en statistisk analys av hur befolkningen delas upp i olika kluster av livschanser (alltså i grupper vars

mönster för tillgång till utbildning, bostad, inkomst, hälsa, arbete och så vidare liknar varandra) och analyserar sedan om och hur rasism medverkar till denna uppdelning.

Vem är rasifierad och avvikare?

Frågan om hur man ska bedöma om en person är etnicifierad är emellertid knepig. Den handlar alltså om att klassificera vem som är ... tja, vad är begreppet eller gestalttypen vi letar efter?

Många förslag kan tänkas: Invandrare. Utlänning. Avvikare. Icke-vit. Etnifierad. Rasifierad. Med utländsk härkomst. Med invandrarbakgrund. Med brytning. Med osvenskt utseende. Även det pejorativa begreppet svartskalle kunde under en tid användas i den antirasistiska debatten, just för att detta nedsättande begrepp visade vilka negativa föreställningar som folk med icke-svensk bakgrund levde med. Uttryckets nedsättande associationer fångar också den undflyende variabel man oftast letar efter.

I den offentliga utredningen *Makten och Mångfalden* (Göransson, 2005) skrev **Maria Edström** och **Karin Nordberg** i kapitlet ”Det villkorade medierummet”:

Ur ett användarperspektiv kan namn, sammanhang, utseende och språklig brytning vara det som avgör om man uppfattar en person som invandrad eller infödd. Vid innehållsanalyser av medier är det också vanligt att kombinera dessa olika variabler för att hitta en möjlig väg att sortera befolkningen.

16 år senare är det ungefär här vi alltså står.

Vi vet inte riktigt vad vi letar efter.

Men på ett ungefär.

Ur ett metodologiskt perspektiv är detta "utanförskap" alltså svårdefinierat och godtyckligt. Allmänna tecken på låg status och utbildning i kombination med utländsk brytning, säg, en skogsarbetare med finsk brytning, ska det räknas? Krävs utomeuropeisk bakgrund? En kinesisk forskare från Harvard i USA? En sångerska med italiensk far? En rysk schackspelare? Eller ska det vara utomeuropeisk bakgrund från ett land med mörka hårpigment i kombination med att ursprungslandet ska ha en låg BNP?

Något bör också sägas om det centrala begreppet etnicitet. För även det är omgivet av besvärande varierande klassificeringar. För många handlar det framför allt om ett utseende som knyts till någon folkgrupp med liknande fysiska drag. Men till begreppet kan också knytas kulturell tillhörighet, där till exempel Sveriges samer anses ha en egen etnicitet. Och detta "konstruerade" annorlundaskap brukar även kunna omfatta de med europeiskt utseende, men med märkörer eller ett uppträdande som får medierna att hemfalla till exotiserande framställningar. I debatten tas ofta **Zlatan Ibrahimović** upp som föremål för sådana beskrivningar. I så måtto fångar uttrycket "etnifierad" upp det mesta som begreppet osvensk etnicitet inte klarar att ringa in. Den lägger klassificeringen på den pursvenska majoritetens schabloniserade föreställningar och ofta pejorativa beskrivningar.

Kanske är det rimligt att väga samman olika märkörer, som brytning, utseende och namn, men om man

definierar uppdraget som ett bredare annorlundaskap kanske man ska filtrera för markörer för utbildningsnivå eller socioekonomisk status.

Ja, ni ser.

Det blir snabbt komplicerat, vilket är en orsak till varför undersökningar av etnicitet i medierna är få, och att de som finns måste tas med en stor nypa salt. Men även med två tunnor salt kan sådana studier ändå ge rimligt trovärdiga indikationer på representationen i medierna. I flera av de undersökningar som gjorts tycks rapportörerna i vart fall ha lagt vikt vid det visuella intrycket, vilket gör att en mörk skåning som sportkommentatorn Daniel Nannskog, kvalificerar som etnifierad, medan en skånsk journalist med en ungersk far inte gör det.

Var representationen ska ske

Sedan har vi frågan om vilken representation som ska mätas. Här är uppdragen två.

För det första handlar det om representativitet i rörliga och fasta bilder, alltså vilka typer av ansikten som syns, tillfrågas och intervjuas och utgör mediescenens aktörer. Mycket av kritiken mot mediernas vit-het bygger just på att medierna har skyldighet att vara mer visuellt representativa. Framför allt medier med rörliga bilder bär på ett underliggande performativt budskap. De man ser agera i rutan blir ett budskap om vilka individer och typer som är värda att exponera. *The medium is the message.*

För det andra handlar det om vilka som arbetar i medierna, och som därmed kan föra in rasifierade

perspektiv och erfarenheter i utbudet. En större etnisk mångfald i mediehusen kan få effekter på vilka frågor som tas upp i medierna, alltså det som kallas dagordningsfunktionen. Även andra funktioner spelar in, som handlar om makten att beskriva, redigera och exponera. (Ekström & Nohrstedt, 1996)

Vilka begrepp laborerar vi med?

Vad vet vi då om den svenska osvenskhetens omfattning anno 2021?

SCB tillhandahåller statistik om huruvida en person är utlandsfödd, om denne har utländsk bakgrund, och om vilka länder olika personer är födda i.

Kategorin invandrare reserveras bara för personer som invandrat till Sverige senaste året.

Kategorin svensk bakgrund har två underkategorier: en med bägge föräldrar födda i landet, och en annan med de som har en svenskfödd och en utrikesfödd förälder.

Även den som har en utrikesfödd förälder räknas alltså som med svensk bakgrund.

Kategorin utländsk bakgrund har två underkategorier, dels de som är utrikesfödda, och dels de som är födda i Sverige, men med två utrikesfödda föräldrar.

En översikt av 2020 års siffror visar följande:

HELA BEFOLKNINGEN

Födda i Sverige	80,3 %
Utrikes födda	19,7 %

Av den totala befolkningen är andelen svenska medborgare 91,3 procent.

SVENSKA MEDBORGARE	91,3 % (av befolkningen)
av dessa födda i Sverige	79,4 %
av dessa utrikesfödda	11,8 %

74,1 procent av befolkningen har svensk bakgrund, varav 66,5 procentenheter med bägge föräldrarna svenskfödda, och 7,6 procentenheter med en utrikesfödd förälder.

25,9 procent av befolkningen klassas med utrikes bakgrund, varav 19,7 procentenheter utrikesfödda, och 6,2 procentenheter är födda i Sverige men med två utrikes födda föräldrar.

Dessa siffror utgör en yttre ram, men säger i sig inte speciellt mycket om andelen som etnifieras, men med kategorin utrikes bakgrund klarnar sikten något.

Ursprunget hos de 25,9 procent som har *utrikes bakgrund* fördelar sig så här efter födelseland.

Europa: 8,3 procentenheter.	Nord- och Sydamerika: 1,2 procentenheter.
Asien: 7,7 procentenheter.	Oceanien/forna Sovjet: 0,2 procentenheter.
Afrika: 2,2 procentenheter.	

Hur stor är då andelen etnifierade bland de 19,7 procent som är utrikes födda?

Här ger registerdata klen ledning. Men man kan killgissa ganska väl. Om man lägger ihop de som är födda i Sydamerika, Afrika, Oceanien, forna Sovjet och Asien får man 10,9 procent och denna grupp skulle nog i sin helhet kunna klassificeras som etnifierad. Till det kan man lägga exempelvis två tredjedelar av de 6,2 procentenheter av befolkningen som har två utrikesfödda föräldrar. Totalt cirka 16 procent. Tillåter man sig så lite vildare gissningar kanske man vill uppskatta

att ytterligare tre procentenheter av de 74,1 med svensk bakgrund har ett osvenskt, etnifierat utseende.

I så fall är runt *19 procent* av svenskarna etnifierade.

Det är alltså denna femtedel av befolkningen som man strävar efter ska få en rimlig representation i medierna.

Några studier av etnicitet i medierna

Förutom dessa registerdata finns då förstås olika undersökningar och rapporter som har gjorts på universitet och fristående institutioner.

Ett sätt att se på samtidens medier är att mäta förändringar över tid. I en kandidatuppsats på journalistutbildningen på Södertörns högskola 2019 gav sig **Desirée Persson** i kast med att jämföra hur representationen av utomeuropeisk bakgrund förändrats i *Helsingborgs Dagblad* mellan åren 2000 och 2018. Hon ställde det i relation till stadens befolkningssammansättning och kom fram till den i detta sammanhang något förvånande slutsatsen att det var bättre förr: År 2000 hade 3 procent av aktörerna utländsk bakgrund, medan andelen i befolkningen var 5 procent. År 2018 hade siffran stigit till 5 procent av aktörerna utländsk bakgrund, men då hade befolkningens andel med utomeuropeisk bakgrund stigit till 15 procent. I så måtto hade representationen sjunkit, mätt som del av befolkningen, även om den hade stigit i absoluta tal. (Persson, 2019)

Den bild som Perssons nedslag i Helsingborg gav är alltså att medierepresentationen inte alls hållit jämna steg med samhällets demografiska förändring.

Rättvisaren var en årlig studie som fram till 2019 producerades av *Rätteviseförmedlingen*, och under 2010-talet undersökte frågor om jämställdhet och rättvisa i Sverige.

2018 års utgåva, som räknade 2 475 webbartiklar från 11 svenska nyhetssajter 2017–2018, visade på ökad mångfald i svenska medier.

Andelen personer med utomnordisk bakgrund i den svenska nyhetsbevakningen ökade från 8,1 procent 2016 till 13 procent 2017.

Året efter, 2018, hade siffran ökat något till 13,3 procent.

Gruppen utomnordiska var överrepresenterade bland dem som fick uttala sig som civilpersoner i artiklar.

Undersökningen visade också att 70 procent av experterna var män, att 88 procent hade nordisk bakgrund samt att kvinnliga experter främst får komma till tals i frågor som handlar om sjukvård och utbildning. (*Rättvisaren* del 1, 2018)

TV-mediets visuella och känslomässiga slagkraft gör det speciellt intressant att studera. En blick på några undersökningar av den etniska representationen i tv under 2010-talet ger ett ganska samstämmigt resultat.

En rättvisande representation? var namnet på en C-uppsats 2013 på Uppsala universitets institution för informatik och media. Där undersökte **Hanna Brandt Parkvall** och **Adam Söderblom** totalt 20 program av *Gomorra* i SVT1 och *Nyhetsmorgon* i TV4. Den visade att SVT hade 6,85 procents medverkan av minoritetsgrupper jämfört med 12,9 procent i TV4. (Brandt Parkvall & Söderblom, 2013)

På institutionen för kommunikation och medier i Lund undersökte **Emma Wendel** och **Sara Manelius Larsson** i *Vem får agera expert?* (Wendel & Manelius Larsson, 2021) mångfalden bland experter i SVT:s nyhetssändningar (*Aktuellt*, *Rapport*, *Sportnytt* och *Kulturnyheter*).

Analysen av 25 sändningar visade att av 52 experter var 90 procent vita och 92 procent talade flytande svenska. Den typiske experten i SVT:s nyhetssändningar är en vit man i åldern 30–60 år som talar flytande svenska och inte har någon funktionsnedsättning. Det kan ses som ett förväntat resultat.

I underhållningsprogrammen är situationen dock annorlunda. **Sofie Ragnå** och **Karin Andersson** tog sig i en C-uppsats på Uppsala universitet an att studera mångfalden bland deltagarna i svenska underhållnings-tv-program år 2005 respektive år 2020 (SVT, Kanal 5, TV4, TV3).

Man fann att 8 procent av deltagarna var icke-vita år 2005, medan andelen hade ökat till 18 procent år 2020. Här hade framför allt SVT:s underhållningsprogram en stor andel icke-vita, hela 32 procent, vilket var mer än dubbelt så hög andel som de kommersiella kanalerna 2020. Förändringen mot ökad etnisk representation var alltså stor och tydlig mellan dessa år (Ragnå & Andersson, 2020/2021). Se också kapitel av Osanami Törngren m fl.

Jill Erikssons undersökning av ursprung i företagsledning

Edward Pease, en amerikansk medieforskare, kom i en studie från 2001 fram till att beslutsfattare i ledande ställning kan ha en avgörande betydelse för hur mångfaldsfrågor hanteras (Pease, Smith & Subervi, 2001:6). Så hur ser det ut på den svenska mediemaktens centrala positioner? Frågan har hittills inte undersökts och *Institutet för mediastudier* gav därför uppdraget åt researchern **Jill Eriksson** att hösten 2021 titta på hur styrelser plus vd i landets tio största mediekoncerner och ansvarig utgivare för den största tidningen/det största nyhetsprogrammet i respektive koncern ser ut utifrån ursprung¹. I mätningen togs suppleanter och personalrepresentanter bort. Jill Eriksson grävde också fram födelseorter. Resultatet visade att de svenska födelseorterna helt dominerade bland makt-havarna. Fyra var dock födda i Storbritannien, fyra i Norge och två i Danmark.

Förutom de från övriga Skandinavien och Storbritannien är av dessa totalt 76 mediemakthavare två födda utanför Europa – en i Australien (*Discovery*s styrelseordförande) och en i Indien, *TV4 Nyheternas* ansvarige utgivare **Fredrick Malmberg**, som är adopterad till Sverige. Bland de svenskfödda i undersökningen finns

¹ Mediehusen som undersöktes var Bonniers, Schibsted, Discovery, Telia, NENT (Viaplay), Gota Media, Stampen (GP), Norrköpings Tidningars Media, SVT och SR. Nyhetsmedierna vars ansvariga utgivare undersöktes var Aftonbladet, Barometern, Ekot, Expressen, Göteborgs-Posten, Rapport, TV4 Nyheterna, NENT och Östgöta Correspondenten. (Discovery sänder enligt bayersk lag och har ingen ansvarig utgivare. De uppger dock att Axel Eriksson internt innehar motsvarande position.)

en person med två invandrade föräldrar, SR:s vd **Cilla Benkö**, med två utomnordiska (ungerska) föräldrar.

Resultatet bekräftar alltså att inom mediemakten är den etniska mångfalden minimal.

Fredrick Malmberg själv konstaterar att resultatet visat det som alla vet, och han ser underrepresentationen av etnifierade i, bakom och framför medierna som en brist för dagens medier som gör att medierna missar vinklar och förståelse i utbudet. Han menar också att behovet av bättre mångfald handlar om mer än hudfärg och etnicitet, det gäller även ålder, kön och klass.

– Vissa saker har blivit bättre med tiden. Tidigare fanns benhårda krav på rikssvenska, och man avvisade både dialekter och brytning, och så är det inte idag. Vad som har blivit sämre är att vi har fått en ännu mer homogen grupp till våra redaktioner. Det hänger ihop med att det har blivit trängre i branschen. Personalen är mer slimmad, högre krav råder, och det finns färre möjligheter att testa nya människor.

– Man måste se på hela kedjan för att få en bättre representation, och då menar jag från antagningen till JMK, till rekryteringen av medarbetare och urval av intervjupersoner. Jag vet hur det känns att bli stoppad utanför krogen på grund av mitt utseende. Bristande representation i medierna tillsammans med allmän diskriminering kan skapa ett brett utanförskap i samhället, säger Fredrick Malmberg.

Dessa korta nedslag bland några studier bekräftar en förväntad bild av representationen i etermediernas aktörer.

Samtidigt speglar det framför allt en befintlig ordning i samhället där vita män (av olika skäl) är den

kategori som besitter den expertkunskap som efterfrågas och där dessa genom att uttala sig från sina positioner ger legitimitet till mediernas frågeställningar och utsagor. Detta gäller framför allt ”hårda” frågor”, som teknik, fysik, ekonomi.

I *Rättvisaren 2018* framkom också att nyheter om ekonomi och näringsliv var den innehållskategori som har sämst resultat vad gäller utomnordisk representation. Bara 10,2 procent av dem som kom till tals där uppfattades ha utomnordisk bakgrund.

Modevärldens och finansmediernas skilda världar

När jag tar ett snabbtest på hemsidan på ekonominyheternas flaggskepp *Dagens Industri* den 20 september 2021 kan jag för dagen snabbt räkna ihop 40 ansikten som exponeras som källor eller experter. Av dessa är 10 kvinnor. Ingen är etnifierad. Samma test en vecka senare ger ett snarlikt resultat.

Det ska inte tas som bevis för att *Dagens Industris* redaktion är rasistisk, utan att den speglar de maktförhållanden som råder i svenskt näringsliv och på finansmarknaden. Mediernas representation speglar samhällsmaktens, och rimligen även det relevanta kunskandet vad gäller finansiella händelser och näringslivets dagsaktuella frågor.

I reklamvärlden är situationen annorlunda.

Sayaki Osanami Törngren och Sofia Ulver, från Malmö respektive Lunds universitet, publicerade år 2020 en vetenskaplig artikel i *Genealogy* som studerade den etniska representationen i 676 svenska tv-reklamfilmer mellan 2008–2017. De fann att icke-vita

personer har en betydande, till och med oproportionerligt stor representation i reklamfilmerna. Dock menade Ulver och Törngren att de icke-vita huvudsakligen har mindre roller eller agerar i bakgrunden, och att det därför handlar om symbolisk representation som bedömdes som ”strukturellt ineffektiv”. Forskarna noterade också att till skillnad från de svarta människorna, är asiatiska och latinamerikanska personer tydligt underrepresenterade i förhållande till sin befolkningsandel. (Se också samma författares undersökning av andelen icke-vita i tv-nyheter, tv-underhållning och tv-reklam som presenteras i denna skrift.)

I augusti 2020 gav jag mig av till Mall of Scandinavia i Stockholm för att räkna skallar och kunde där upptäcka att det i närmare 90 procent av de mode- och livsstilsbutiker som skyltade med 2–4 frontmodeller fanns någon ”svart” modell (med vilket jag menar någon som har någon av kombinationen krulligt/lockigt mörkt hår/kraftiga läppar, mörk/medelmörk hudfärg). Två skobutiker hade denna dag inga svarta modeller som frontfigurer. Bland butikerna syntes alltså en stor överrepresentation svarta i förhållande till andelen i befolkningen. Huruvida det beror på medvetna mångfaldsambitioner, eller på att svart utseendetyp uppfattas som allmänt attraktiv, uttrycksfull eller modernt exotisk kan jag förstås inte avgöra, men det är uppenbart att ett inslag av svart utseende har fått en framskjuten placering i mode- och livsstilsvärlden. Jag kunde också konstatera att det var glest med asiatiska ansikten i Mall of Scandinavia, och vad som saknades i butiksfönstren var utseenden som signalerade religiös identitet (som hijab). (Två veckor

senare fanns dock en modell med hijab i butikskedjan Kicks reklam för make-up.)

De extrema skillnaderna i etnisk representation mellan butiksreklamen och *Dagens Industri* ger en fingervisning om de skilda världar som finns i olika fält av offentligheten i det svenska 2020-talet.

Experter och makthavare i hårda frågor i medierna är ett fält.

Mode- och livsstilsreklam speglar helt andra normer.

Mellan dessa extremer dväljs så de traditionella medierna, med uttalade ambitioner om mångfald som motvikt till gängse rutiner och aktörer.

En grundfråga framträder: Ska medierna spegla befolkningen eller den befintliga makten?

Eller kanske: Ska de spegla samhällets tongivande aktörer som de ser ut idag eller som vi vill att de ska se ut?

Kryssa rätt svar och vinn en chokladask.

Kanske det är på sin plats att citera radiokåsören **Kjell Swanberg** som med **Bengt Wittström** i SR-programmet *Plattetyder* en gång slog fast: ”Det är inte ENS fel när två träter. Det är inte ens FEL när två träter.”

Snabba demografiska förändringar i ett samhälle leder otvivelaktigt till nya strider om hur verkligheten ser ut, ska beskrivas och hanteras. Lika väl som vi behöver lära oss leva med skilda kulturer sida vid sida, även när det skaver, måste vi sannolikt vänja oss vid en samtidig tillämpning av synbart oförenliga principer för hur rasism och diskriminering ska bemötas och kartläggas.

Och vad har hänt på *Sverige Radio* sedan 2020 års *Vems SR-upprop*?

Både inom SVT och SR talar medarbetare idag om att frågan har flyttats upp på agendan sedan 2020, men att det mesta ändå är sig likt och att det gångna året som helhet ändå mest handlat om att hantera coronans utmaningar.

På SVT finns bland annat ett projekt för inkluderande ledarskap och en inkluderingsundersökning. Och SR:s journalistklubb är i färd med att ge ut ett mångfaldsdokument.

Två av de som tog initiativet till uppropet sade senare upp sig från fasta tjänster på Ekot.

Jag ringer **Pablo Dalence**, vice ordförande i SR:s journalistklubb, själv med latinamerikansk bakgrund.

– En effekt av uppropet blev att några har känt sig bestraffade när de skars av från att rapportera i vissa frågor på grund av att de undertecknat uppropet.

Han konstaterar att de brister som togs upp 2020 fortfarande existerar i SR:s vardag:

– Jag tror inte på kvotering av rasifierade. Men om public service ska behålla sin relevans måste man vid urval och rekrytering värdesätta andra perspektiv och andra nätverk i urval och rekrytering.

Referenser

Axner, Marta (2015) *Representationer, stereotyper och nyhetsvärdering: Rapport från medianalys om representationer av muslimer i svenska nyheter*. Uppsala universitet, Humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet, Teologiska fakulteten, Centrum för forskning om religion och samhälle. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-256704>

- Brandt Parkvall, Hanna & Söderblom, Adam (2013) *En rättvisande representation? En undersökning av morgonprogrammets gäster och i vilken kontext de medverkar*, Uppsala universitet Institutionen för informatik och media. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:698242/FULLTEXT01.pdf>
- Edström, Karin & Norberg Karin (2005) Det villkorade medierummet. I Göransson, Anita (red). *Makten och mångfalden, Eliter och etnicitet i Sverige*, Rapport från Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram SOU (DS 2005:12). Stockholm: Justitiedepartementet.
- Ekström, Mats & Nohrstedt, Stig Arne (1996) *Journalistikens etiska problem*. Stockholm: Prisma.
- Hultén, Gunilla (2009) *Journalistik och mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Koukkari Mbenga, Palmira m fl. (2020) *Vems SR – Ett upprop för representation och mot rasism på Sveriges Radio*, Wordpress-blogg. <https://vemssr.wordpress.com/>
- Osanami Törngren, Sayaka, & Sofia Ulver (2020). Who Is Marketised in Colour-Blind Sweden? Racial and Ethnic Representation in Swedish Commercials 2008–2017. *Genealogy* 4, no. 4:100. <https://doi.org/10.3390/genealogy4040100>
- Pease, Edward, Smith, Erna & Subervi, Federico (2001) *The News and Race Models of Excellence Project: Overview Connecting Newsroom Attitudes Toward Ethnicity and News Content*. Maynard Institute for Journalism Education, Poynter. <https://www.poynter.org/wp-content/uploads/2012/01/Models-of-Excellence-Report.pdf>

- Persson, Desirée (2019) *Representation av etnisk bakgrund inom lokaljournalistiken. En jämförande studie mellan åren 2000 och 2018 i representation av utomeuropeisk bakgrund i Helsingborgs Dagblad*. [Kandidatuppsats, Södertörns högskola, Institutionen för samhällsvetenskaper] <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1322706&dswid=-4970>
- Ragnå, Sofie & Andersson, Karin (2021) *Representation i underhållningsprogram – ”Vart är vi på väg?” En jämförande studie mellan år 2005 och år 2020 om mångfald i svenska underhållningsprogram*. [Kandidatuppsats, Uppsala universitet, Humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet, Samhällsvetenskapliga fakulteten, Institutionen för informatik och media] <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?dswid=-4970&pid=diva2%3A1524561>
- Rättviseförmedlingen (2018) *Rättvisaren 2018, del 1*. Stiftelsen Rättvisaren. <https://news.cision.com/se/rattviseformedlingen/r/nordiskt---om-redaktionerna-sjalva-far-valja,c2559896>
- Tukachinsky, Riva, Dana Mastro & Moran, Yarchi (2015) Documenting portrayals of race/ethnicity on primetime television over a 20-year span and their association with national-level racial/ethnic attitudes. *Journal of Social Issues* 71: 17–38. https://www.researchgate.net/publication/273523463_Documenting_Portrayals_of_RaceEthnicity_on_PrimeTime_Television_over_a_20-Year_Span_and_Their_Association_with_National-Level_RacialEthnic_Attitudes

- Wendel, Emma & Manelius Larsson, Sara, (2021) *Vem får agera expert? En undersökning av mångfalden bland experter i SVT:s nyhetssändningar*, Institutionen för kommunikation och medier JOUK10, 20202, Lund: Lunds Universitet.
- Al Zubaidi, Yamam (2012) *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering – en fråga om strategi och trovärdighet*. Diskrimineringsombudsmannen (DO). <https://www.do.se/download/18.277ff225178022473141e1d/1618941269545/rapport-statistikens-roll-arbetet-mot-diskriminering.pdf>